

El projecte Dinosaurès dels Pirineus, un model de divulgació paleontològica d'aplicació més global?

ÀNGEL GALOBART^{1,2}

RESUMEN

Els petits museus locals de temàtica paleontològica han proliferat en els darrers anys a l'estat espanyol a mesura que s'ha dut a terme importants descobriments científics. Solen ser petits equipaments que tenen com a titulars ajuntaments de municipis poc poblats. En èpoques de bonança econòmica es van construir molts d'aquests museus i centres d'interpretació, però el manteniment d'aquests equipaments i les despeses del personal necessari pel seu funcionament posen en dubte la seva viabilitat. A Catalunya, a principis d'aquest segle també es va donar aquesta explosió d'equipaments i, preveient les dificultats de gestió i manteniment, es va crear el projecte Dinosaurès dels Pirineus amb l'objectiu de coordinar els continguts, mancomunar esforços i buscar finançament públic. Més de 20 anys després dels seus inicis el projecte és un realitat que s'enfronta, contínuament, a noves problemàtiques i reptes. Podria ser aquest un model d'aplicació més global?

Paraules clau: *Divulgació paleontològica, Dinosaurès, recerca, desenvolupament socioeconòmic, àrees rurals.*

Small local paleontological museums have proliferated in recent years in Spain as important scientific discoveries have been made. They are usually small facilities owned by town councils in sparsely populated municipalities. Many of these museums and interpretation centres were built in times of economic prosperity, but the maintenance of these facilities and the costs of the staff required to operate them call into question their viability. In Catalonia, at the beginning of this century there was also this explosion of facilities and, anticipating the difficulties of management and maintenance, the Dinosaurs of the Pyrenees project was created with the aim of coordinating the contents, pooling efforts and seeking public funding. More than 20 years after its inception, the project is a reality that is continually facing new problems and challenges. Could this be a more global application model?

Keywords: Palaeontological dissemination, dinosaurs, research, socioeconomic development, rural areas.

¹ Institut Català de Paleontologia Miquel Crusafont (ICP-CERCA), Universitat Autònoma de Barcelona, C/ Escola Industrial, 23, 08201, Sabadell, (Barcelona, Spain). angel.galobart@icp.cat

² Museu de la Conca Dellà, C/ del Museu, 4, 25650 Isona i Conca Dellà (Lleida, Spain)

DOI: <https://doi.org/10.66737/ier-pub.1.7>

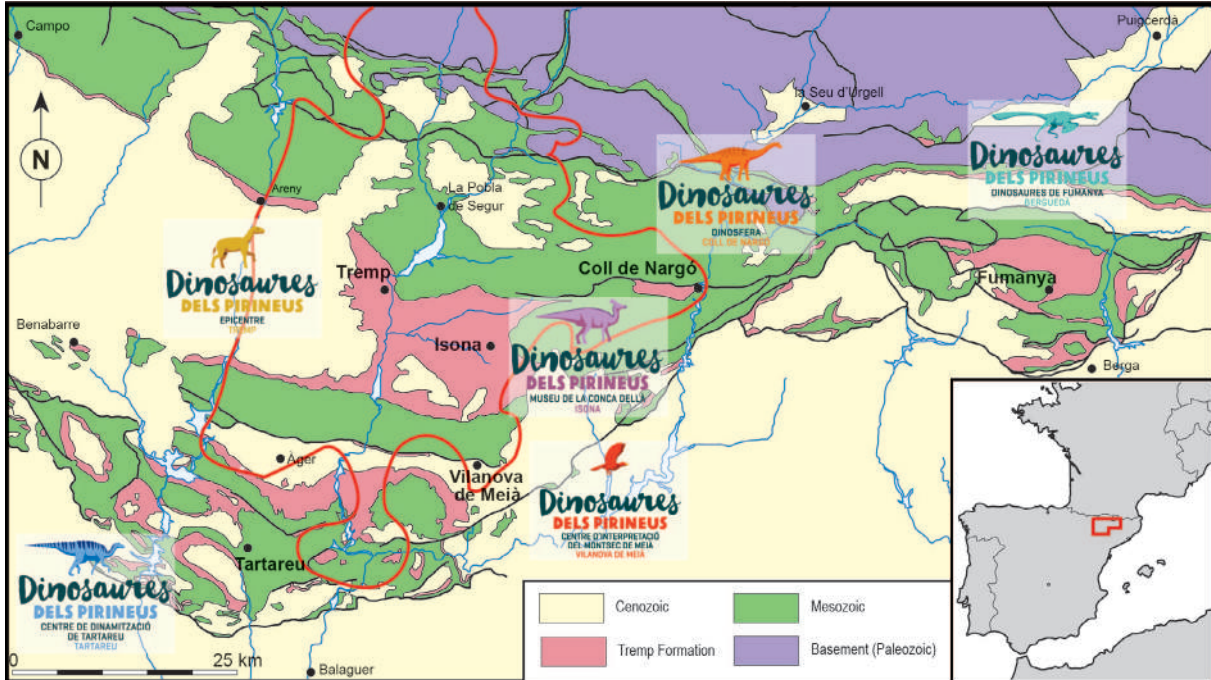

Figura 1.: mapa geològic simplificat de Prepirineu català on es situen els afloraments de la Formació Tresp i les localitats que formen part de dinosaures dels Pirineus (d'est a oest: Fumanya, Coll de Nargó Isona, Vilanova de Meià, Tremp i Tartareu). La silueta vermella marca els límits del Global Geoparc UNESCO Orígens.

1. INTRODUCCIÓ

1.1 CONTEXT DEL PROJECTE

Dinosaures dels Pirineus (<https://dinosauresdelspirineus.cat>) és un projecte de divulgació de la recerca paleontològica en museus i centres d'interpretació propers a diversos jaciments paleontològics del cretaci que, geogràficament, s'estenen per quatre comarques catalanes: Berguedà, Alt Urgell, Pallars Jussà i la Noguera, en el vessant sud del Pirineu (Fig. 1).

Actualment, en data 2025, aquest projecte ha assolit una certa estabilitat tant pel que fa al seu funcionament com en el vessant econòmic, però la seva gestació ha estat llarga, lenta i molt complicada.

Com es veurà més endavant, en el projecte estan implicats un total de sis centres a Catalunya, dels quals tres formen el nucli principal (Museu de la Conca Dellà, Dinosfera i Centre d'Interpretació del Montsec de Meià) i tres més (Centre d'Interpretació de Fumanya, Epicentre i Centre de Dinamització Cultural i Patrimonial de Tartareu) tenen una major independència como és el cas de Fumanya (comarca del Berguedà, província de Barcelona) i l'Epicentre (Tremp, comarca del Pallars Jussà, província de Lleida) o bé estan en un procés de millora dels seus espais divulgatius (Tartareu, comarca de la Noguera, província de Lleida). A més, des de fa uns quants anys, hi ha converses per incloure en el projecte a centres de

divulgació paleontològica propera, com són el Museo de los Últimos Dinosaurios de Arén (comarca de Ribagorza, província de Huesca), el Laboratorio Paleontológico de Loarre (Hoya de Huesca) i també amb el Musée des Dinosauries d'Esperaza (Aude, Occitània, França). Aquestes converses han tingut molt bona acceptació per part dels tècnics però moltes dificultats, a nivell polític, per concretar un marc de col·laboració.

1.2 HISTÒRIA DEL PROJECTE

1.2.1 LA IMPORTÀNCIA DELS MUSEUS REGISTRATS (MUSEU DE LA CONCA DELLÀ I MUSEU DE LES MINES DE CERCS)

El projecte s'inicia l'any 2001, quan el germen del que seria el Grup de Recerca del Mesozoic de l'Institut Català de Paleontologia Miquel Crusafont (antic Institut Provincial de Paleontologia de Sabadell) comença a dur a terme prospeccions i excavacions en dues conques sedimentàries maastrichtianes (cretaci superior) a Catalunya: la Conca de Tremp i el sinclinal de Vallcebre (Galobart 2010; Galobart & Figuerola, 2021; Pérez Arzac, 2020). El potencial paleontològic en restes de dinosaures de jaciments com Els Nerets, Basturs Poble o Sant Romà d'Abella, a la Conca de Tremp, o el jaciment d'icnites de dinosaures de Fumanya al Sinclinal de Vallcebre, jaciments ja coneguts per intervencions anteriors, ens porten a fer una aposta decidida pels museus propers a aquests jaciments.

Fins aquell moment, les escasses restes de fòssils de dinosaure trobades i excavades es dipositaven a l'Institut Paleontològic de Sabadell. A partir del 2001, i aprofitant que a prop dels jaciments hi ha dos museus registrats, el Museu de la Conca Dellà a Isona i el Museu de les Mines de Cercs, es fa un canvi en l'administració del patrimoni recuperat, i es dipositen els fòssils en aquests museus. Hem de puntualitzar aquí que, segons la normativa vigent, la Llei 9/1993 del Patrimoni cultural català "Correspon al Departament de Cultura de determinar el lloc del dipòsit definitiu de les restes arqueològiques trobades, tenint en compte els criteris de la major proximitat a l'indret de la troballa i de la idoneïtat de les condicions de conservació i seguretat dels béns, sens perjudici de l'aplicació d'altres criteris derivats de les necessitats de l'ordenació museística general", de manera que queda explicitada la potestat del Departament de Cultura pel que fa a la tria del millor lloc on deixar en dipòsit les restes arqueològiques o, paleontològiques, en el nostre cas.

Posteriorment, en el decret 78/2002 de 5 de març del Reglament de protecció del patrimoni arqueològic i paleontològic, es concreta una mica més el procés de dipòsit dels materials fòssils. En l'article 10, apartat c, en relació a les obligacions del promotor s'especifica el següent: "Dipositar provisionalment les restes procedents de la intervenció al lloc on se n'hagi de fer l'estudi científic, d'acord amb el que s'ha indicat en l'autorització. El dipòsit provisional no pot tenir una durada superior a dos anys, excepte en els casos que la Direcció General del Patrimoni Cultural ho autoritzi expressament." A més, en l'article 15 sobre el procediment d'autorització d'intervenció en un jaciment paleontològic, s'especifiquen els documents i informació a incorporar, i un dels punts que es demanen als directors de les intervencions és que es faci una proposta del lloc de dipòsit provisional. En base a aquests arguments legals, en totes les peticions d'intervenció que es sol·licitaven des del Grup de Recerca del Mesozoic de l'IPS es demanava, explícitament, que els materials de les excavacions es dipositessin provisionalment al Museu de la Conca Della. Un cop

Figura 2: vista de l'antiga sala de paleontologia del Museu de la Conca Dellà amb fòssils en exposició dins de vitrines i la reconstrucció d'un hadrosaure al fons de la imatge (fotografia: Museu de la Conca Dellà).

els materials estan dipositats en un museu, i també seguint el mateix reglament, és el Departament de Cultura, seguint les disposicions de l'article 25 (Determinació del lloc de dipòsit definitiu), que ha de determinar el lloc de dipòsit definitiu, sempre vetllant per la millor conservació i accés d'aquestes col·leccions.

Aquesta decisió d'apostar per un museu petit, com el Museu de la Conca Dellà, per rebre en dipòsit definitiu els fòssils de desenes de jaciments paleontològics va ser realment arriscada, ja que implicava un major volum de treball, principalment pel que fa a la preparació dels fòssils, documentació i emmagatzematge, que podria dur a col·lapsar la fràgil capacitat de treball en museus amb plantilles molt curtes.

No obstant aquesta problemàtica, la importància i quantitat de noves troballes dutes a terme per l'equip del Mesozoic de l'ICP que incloïa un gran diversitat de fòssils (ossos, ous i petjades) van encoratjar als responsables polítics a potenciar el seu teixit museístic, tenint com a centre d'aquesta divulgació els dinosaures del cretaci superior.

1.2.2 HISTÒRIA D'UN MUSEU

Abans de continuar amb l'explicació de com es va desenvolupar el projecte Dinosaures dels Pirineus val la pena fer un cop d'ull a la creació i història del Museu de la Conca Dellà, ja que es pot considerar l'estructura central on pivota el projecte.

L'origen del museu es remunta a finals dels anys 80, principis dels 90, del segle XX. L'excavació dels jaciments arqueològics i paleontològics del municipi d'Isona i Conca Dellà (comarca del Pallars Jussà, província de Lleida) posa de relleu la importància d'un ric patrimoni d'aquestes dues disciplines, tant a nivell català com internacional. Un primer germen del museu serà una sala d'exposicions impulsada pel Centre d'Estudis Isonencs, però ràpidament, des de l'ajuntament i sota l'alcaldia del Sr. Agustí Graells, s'impulsa la creació d'un museu municipal. És l'any 1995 quan s'inaugura i registra el Museu de la Conca Dellà, acollint en les seves sales alguns materials excavats a la ciutat romana d'Aeso i fòssils donats per l'Institut Català de Paleontologia (Fig. 2).

El museu neix amb molta empenta i en poc temps es consolida l'equip de treball, dirigit per Teresa Reyes, arqueòloga i bona coneguda de la ciutat romana d'Aeso, amb la incorporació d'una tècnica en turisme (Mariona Solé) i una guia/recepcionista (Francina Pubill). El museu té un gran èxit, sobretot durant els primers anys i, amb el pas del temps, el número de visitants s'estabilitza al voltant dels 6.000 anuals.

L'any 2005 hi ha canvi en la direcció, que passa a mans del paleontòleg Rodrigo Gaete, el qual portava treballant al museu, de forma intermitent, des de l'any 2.000. Durant aquest temps la museografia es manté

sense canvis i no serà fins l'any 2015 que es farà una primera remodelació de la sala de dinosaures amb l'objectiu d'incorporar-hi les noves troballes fetes els darrers anys.

1.2.3 LA INCORPORACIÓ DE COLL DE NARGÓ

A nivells històric, els fòssils de dinosaure del Pirineu català son coneguts des del descobriment de la primera resta, un fèmur de titanosaure, durant la construcció de la presa de Talarn (actualment presa de Sant Antoni) a tocar de Tremp. Des d'aquell moment, diversos paleontòlegs d'universitats europees visiten periòdicament aquesta zona del Pirineu i duen a terme recolliments de fòssils i treballs científics. Un d'aquests punts recurrents és el municipi de Coll de Nargó, que comença a tenir una certa rellevància científica i patrimonial degut a la gran riquesa de restes d'ous i nius de dinosaure.

A finals del segle XX, a Coll de Nargó, es produeix un incident que implica unes excavacions paleontològiques irregulars i una exportació de patrimoni fòssil. En aquest incident hi estan implicats investigadors de la Universitat de Bonn i del Museu de Ciències Naturals de Barcelona. Durant molts anys, en èpoques en que les lleis de protecció del patrimoni eren inexistents o difuses, investigadors d'universitats i museus de tota Europa venien al Pirineu a fer treball de camp i s'emportaven grans quantitats de roques i fòssils, tal com ho comenten nombrosos veïns del mateix Coll de Nargó i d'altres poblacions com Isona, Tremp o Vilanova de Meià. Els agents rurals de la Generalitat de Catalunya, alertats pels veïns van requisar part dels blocs extrets que contenien ous i postes de dinosaures. Hem de dir que, a requeriment del Departament de Cultura, la Universitat de Bonn va fer el retorn dels materials extrets a Coll de Nargó, que van ser la base d'una tesi doctoral i diversos treballs científics (Peitz, 2000), i que ocupava un volum d'un metre cúbic, aproximadament.

Com a conseqüència del rebombori mediàtic i també d'una presa de consciència sobre la importància del patrimoni fòssil, es forma l'associació ADAU (Amics dels Dinosauris de l'Alt Urgell) on hi participen aficionats als fòssils, gent amb interès pel patrimoni i geòlegs locals. Aquest grup farà una gran tasca de prospecció i protecció dels jaciments i també engegaran dos projectes de divulgació que seran un èxit. Per una banda es crearà un espai d'exposició, amb el suport del'ajuntament de Coll de Nargó, que es dirà "Sala Límit K/T", la qual serà l'embrió de Dinosfera. Per l'altra, es neteja i condiona un aflorament amb restes d'ous de dinosaures, impressions de plantes i petjades de dinosaure prop de Coll de Nargó. Un espai que porta per nom "Mirador del Cretaci" (Fig. 3) i que és un visita complementària a la de la Sala Límit K/T.

Figura 3: vista general de l'aflorament paleontològic del Mirador del Cretaci. En primer pla, i marcades en vermell, les marques de pas de sauròpodes. El recorregut començava en una zona amb impressions de fulles de Sabalites, continuava per la zona d'icnites de dinosaure, per acabar en una superfície on es podien observar diverses acumulacions amb ous de dinosaure (fotografia: Àngel Galobart).

Figura 4: vista del diorama principal de Dinosfera, amb la reconstrucció del titanosaure fent la posta i una reconstrucció el cocodril notosúquid *Ogresuchusfuratus* al seu costat (fotografia: Jordi Peiró).

1.2.4 ESTRUCTURANT LA DIVULGACIÓ I LA RECERCA

La conjunció d'aquest fets diversos (descoberta de nous jaciments i fòssils, aposta pels museus del territori, presa de consciència ciutadana sobre el valor patrimonial del fòssils) va ser el brou de cultiu per estructurar un projecte de recerca i de divulgació amb esperit cooperatiu i que estigués implementat en el territori pirinenc. Aquest projecte comença a caminar l'any 2001.

La primera fase del projecte va consistir en organitzar i distribuir les temàtiques de cada centre en funció de la riquesa particular de cada zona, amb la premissa de no repetir la informació que

s'ofereix al públic visitant. Les propostes de divulgació, fetes per part dels investigadors, sovint xocaven amb les reticències dels diversos organismes i institucions participants (ajuntaments, consorcis, consells comarcals, diputacions), més interessats en posar de relleu el patrimoni local de cada municipi en front d'una proposta que seleccionava aquelles peces i temàtiques en funció d'un discurs divulgatiu global.

L'any 2005, es duu a terme un primer assaig de projecte comú. Consells comarcals i Grups d'Acció Local demanen i aconsegueixen un projecte FEDER sota la denominació "Terra de Dinosauris". L'enfoc que es fa en aquell moment és clarament finalista (recursos web, fulletons, recursos educatius, senyalització del jaciments a l'aire lliure) però, malauradament, tot i la inversió econòmica provinent de fons europeus, la falta d'uns equipaments preparats i musealitzats fan inviable aquest primer intent de xarxa de museus, que es dissol sense cap resultat tangible al cap de molt poc temps.

El projecte quedarà aturat fins l'any 2011, coincidint amb l'inici de la construcció del nou edifici que haurà d'hostatjar el nou centre d'interpretació a Coll de Nargó, que ha de substituir la Sala Límit K/T. La creació d'aquest nou equipament va ser complexa i es va allargar durant 4 anys. Una primera fase va consistir en la tria d'un espai municipal adient pel centre i en la construcció de l'edifici. La complexitat de gestió de fons europeus per un municipi petit com el de Coll de Nargó (600 habitants) va posar en perill la segona fase, l'elaboració d'un projecte museològic i del posterior projecte museogràfic i, fins i tot, la producció de l'exposició permanent. Finalment el centre va obrir les seves portes l'any 2015 amb el nom de Dinosfera (Fig. 4).

Durant aquests 4 anys, que van del 2011 al 2015 anys es posen les bases per ordenar els continguts d'aquest centre d'interpretació i es busca el sistema legal de poder-hi exhibir fòssils sense esdevenir un museu registrat. Així, Dinosfera esdevé un "satèl·lit" del Museu de la Conca Dellà, és a dir, tot i estar situat en un altre municipi es considera una sala més de l'esmentat museu. Aquest funcionament es repetirà l'any 2021 amb el Centre d'Interpretació del Montsec de Meià, a Vilanova de Meià.

1.2.5 CRISIS I NOU RUMB EN EL PROJECTE

A finals de l'any 2014, pocs mesos abans que obrís les portes Dinosfera, el Museu de la Conca Dellà pateix un greu daltabaix, degut a les conseqüències de la crisi econòmica. L'ajuntament prescindeix del director i la tècnica de turisme, i al museu només hi resta la persona encarregada de les obertures i del guiatges. Aquestes actuacions, que podríem considerar de pànic econòmic i pressupostari, no són infreqüents en municipis petits, de pressupost molt ajustat i constantment tensionats amb actuacions d'urgència relacionades amb mobilitat, subministraments i altres particulars relacionats amb el dia a dia dels veïns del municipi. El que val la pena posar de relleu es el desconeixement general del que és un museu, de les seves funcions i, fins i tot del seu funcionament, per part d'aquests ajuntaments. Els museus registrats, a Catalunya, es regeixen la normativa de la llei 17/1990 de museus de la Generalitat de Catalunya. Aquesta llei identifica les funcions pròpies del museus (recerca, conservació i divulgació del patrimoni), així com els requeriments de funcionament d'un museu, com pot ser el personal necessari i imprescindible per dur a terme les seves funcions. Per la seva part els titulars d'aquests equipaments, en el cas de museus municipals, o bé desconeixen la normativa o bé els visualitzen més com un aparador que no com una institució viva que desenvolupa un conjunt d'actuacions enfocades a posar en valor el patrimoni. En el cas del Museu de la Conca Dellà, (MCD), i davant dels problemes econòmics, l'ajuntament fa la proposta de posar a concurs públic la gestió del Museu. Aquestes propostes entren en contradicció amb la normativa de museus, que inclou la necessitat de la figura d'un director i d'un conservador, com a elements imprescindibles per mantenir aquests equipaments dins del registre de museus.

És en aquell moment quan, des del Servei de Museus del Departament de Cultura i l'Institut Català de Paleontologia Miquel Crusafont s'intervé en aquesta qüestió. Aquell 2015 es signa un conveni de col·laboració entre la Generalitat de Catalunya i l'Institut Català de Paleontologia (ICP) pel qual s'estableix el compromís de fer una assignació econòmica, de caire anual, a l'institut per tal que s'inverteixi en activitats i personal del museu. En el mateix conveni i en un altre signat amb l'Ajuntament d'Isona, s'estableix que el cap del Grup de Recerca del Mesozoic de l'ICP serà el director del museu.

2. EL PROJECTE EN L'ACTUALITAT (2025)

2.1 RENOVACIÓ I AMPLIACIÓ DEL MCD

La situació del museu es va estabilitzant progressivament a partir de l'any 2015. Els fons econòmics gestionats des de l'ICP permeten la contractació temporal de professionals que es dediquen a aspectes de conservació i documentació de la col·lecció del MCD, gestionar les visites guiades dels diferents equipaments o adquirir materials necessaris pel funcionament del museu.

L'any 2018 es signa un conveni entre l'Ajuntament d'Isona i la Generalitat de Catalunya pel qual s'atorga una subvenció a l'ajuntament, pels anys 2018, 2019 i 2020, per un valor de 400.000€, per la remodelació del museu. També aquest mateix any, el Consell Comarcal del Pallars Jussà inclou la remodelació del museu dins d'un projecte FEDER, del qual l'Ajuntament hi aportarà l'IVA com a cofinançament, amb una aportació total de 315.000€.

Figura 5: vista parcial de la sala de paleontologia del Museu de la Conca Dellà (fotografia: XMLLA).

La renovació del museu es fa en dues fases, en la primera s'actua sobre un edifici que es troba davant del museu, l'anomenada casa "Cal Serra". Les obres consisteixen en buidar l'interior de l'edifici per refer els treballs dels pisos a la mateixa alçada que els de les sales d'exposició del MCD, reforçar i rehabilitar la façana i fer la teulada nova. Aquesta primera fase s'acaba l'any 2019 i, a continuació, ja es posa a concurs la segona fase que inclou la construcció d'una passarel·la metàl·lica que uneix els dos edificis, l'elevació de part de la teulada del MCD, la construcció de les oficines, sala de reserva i laboratori de preparació i la producció de la museografia i una nova botiga.

Finalment, el 3 de març de 2023, s'inaugura el nou museu, amb una museografia que recull tots els avenços científics tant pel que fa a l'arqueologia com a la paleontologia (Fig. 4) i amb el nou laboratori de preparació, una sala multifunció i una sala d'exposicions temporals.

2.2 LA INCORPORACIÓ DEL CENTRE D'INTERPRETACIÓ DEL MONTSEC DE MEIÀ

El darrer equipament en incorporar-se a la xarxa Dinosaurios dels Pirineus és el Centre d'Interpretació de Montsec de Meià, a Vilanova de Meià. Per una banda, l'ajuntament de Vilanova de Meià disposava d'un espai on s'exhibia una col·lecció particular de fòssils, principalment del municipi i per l'altra, l'Institut d'Estudis Ilerdencs conserva una espectacular col·lecció de més de 5.000 fòssils, 4.000 dels quals de la Pedrera de Meià.

L'any 2016 comencen les converses amb direcció de l'IEI (Institut d'Estudis Ilerdencs) i es posen sobre la taula algunes propostes de col·laboració entre el MCD, l'ICP i l'IEI. La primera d'elles, que no va tirar endavant, va ser la possibilitat que la col·lecció de l'IEI es diposités formalment al MCD i aquest en fos el responsable de la seva conservació i gestió. La segona, que es va poder materialitzar de manera positiva, va ser la producció d'una exposició de fòssils que es va exposar a les instal·lacions de l'IEI i, posteriorment, part de la mateixa va servir per fer l'exposició permanent del Centre d'Interpretació del Montsec.

L'exposició es va inaugurar a la Sala Montsuar de l'IEI, a Lleida, el setembre de 2018 i es va clausurar el gener de 2019. En teoria, les vitrines, plafons i fòssils que havien d'anar al Centre d'Interpretació del Montsec havien d'anar directament des de l'exposició temporal a la definitiva, però diversos factors, entre ells, la proximitat de les eleccions municipals de maig de 2019 van paraitzar aquest trasllat. La pandèmia va empitjorar la situació i no va ser fins a finals de l'any 2020 que es va donar llum verda al transport i muntatge de l'exposició en el seu nou espai. Mentrestant, s'havien mogut els fils per trobar un sistema de col·laboració per facilitar el funcionament del Centre. Així, es va signar un conveni a tres bandes, per una banda el receptor (Ajuntament de Vilanova de Meià), per l'altra el museu especialitzat en la temàtica (Museu de la

Conca Dellà) i per l'altra el museu de territori de la Noguera (Museu Comarcal de la Noguera). Pel que fa als fòssils, es va sol·licitar una cessió temporal dels materials al Servei d'Arqueologia i Paleontologia, que els va cedir de forma temporal perquè es puguin exhibir en aquest centre.

Finalment, el centre es va obrir el 20 de març de 2021.

2.3 EL MOMENT ACTUAL

Actualment, Dinosauris dels Pirineus està format per les extensions registrades al Museu de la Conca Dellà (Museu, Dinosfera i Centre d'Interpretació del Montsec de Meià). Aquests centres són tots de titularitat municipal però la gestió i la supervisió

científica es porta des de l'ICP, que aporta el director i gestiona les subvencions de la Generalitat de Catalunya, que són vitals pel funcionament diari dels centres. A més, el titular del Museu de la Conca Dellà, l'Ajuntament d'Isona i Conca Dellà, opta a les diferents convocatòries de subvencions que el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya posa a concurrència pública mitjançant l'Oficina de Suport a les Iniciatives Culturals (OSIC). Són diverses línies de subvencions que cobreixen aspectes com les activitats destinades a públic general o escolar, adquisició d'equipaments, realització de plans estratègics o directors i restauració de materials, que generalment cobreixen entre el 80 i 90% de l'actuació, de manera que la resta ha d'estar coberta per les aportacions dels titulars.

Hi ha diferents aspectes que condicionen el dia a dia d'aquest projecte. El principal llast per aquests equipaments municipals és la despesa de personal. Els tres centres tenen assegurat el personal mínim imprescindible per poder dur a terme la obertura dels centres durant els caps de setmana i períodes de vacances, a partir de les dotacions econòmiques de cadascun dels ajuntaments. Així, el Museu de la Conca Dellà té contractada una persona en qualitat de guia/recepcionista/administració a jornada completa, en tant que a Dinosfera i al Centre d'Interpretació del Montsec de Meià les obertures es cobreixen amb jornades reduïdes. Un altre aspecte és el personal tècnic necessari per cobrir les tasques de documentació, conservació, la restauració de les col·leccions, o les visites didàctiques i guiades. Pel que fa a la figura del conservador de col·leccions, indispensable en un museu registrat, des de fa dos anys està coberta gràcies a l'aportació econòmica de la Generalitat de Catalunya, que ha permès la contractació per part de l'ICP, amb dedicació plena al Museu de la Conca Dellà. La resta de personal de suport per les obertures, per les visites guiades o didàctiques, i de suport a documentació o restauració, correspon a professionals autònoms i empreses especialitzades que són contractats en funció de les subvencions obtingudes.

Val la pena fer un incís en aquest punt per posar de relleu una problemàtica pròpia d'aquelles àrees rurals de baixa densitat, una realitat demogràfica i socioeconòmica que cada vegada va a més a tot el món. Per fer-nos una idea, agafarem com a marc d'actuació el Geoparc Orígens, que inclou 19 municipis de les

Figura 6: vista general de la sala d'exposició sobre els jaciments de les Calcàries litogràfiques al Centre d'Interpretació del Montsec de Meià (fotografia: Àngel Galobart).

comarques del Pallars Jussà, Pallars Sobirà, Alt Urgell i la Noguera. En total ocupa una superfície d'uns 2.000 quilòmetres quadrats i una població aproximada d'unes 16.000 persones, és a dir, el Geoparc té una densitat de 8 habitants per quilòmetre quadrat. Bona part de la població es dedica al sector primari (indústria agrícola i ramadera), amb una població força envellida i amb la gent jove que surt d'aquest territori per anar a cursar els estudis universitaris. Amb aquest panorama es fa molt difícil trobar professionals o empreses que es dediquin als àmbits de la didàctica, guiatge, preparació arqueològica i paleontològica o altres aspectes relacionats amb la conservació i documentació del patrimoni. El projecte Dinosaures dels Pirineus té la voluntat de ser un element més en la dinamització econòmica del territori i ja ha tingut un cert èxit en crear un petit conjunt de professionals que combinen la seva feina en els museus del projecte amb altres encàrrecs relacionats amb el patrimoni cultural i natural de l'àmbit del Geoparc. No obstant, moltes vegades, les mateixes lleis de contractació pública posen traves a la possibilitat de comptar de forma recurrent amb uns professionals que ja coneixen tant la temàtica com el territori, havent de recórrer a altres professionals que viuen en zones molt allunyades i que difícilment els hi surt a compte acceptar les propostes de feina.

Cal remarcar també, la importància del treball en xarxa que es dona a Catalunya. El sistema museístic català ha impulsat des del seu Pla de Museus dues xarxes de suport pels museus, una territorial i una temàtica. En el cas de les xarxes territorials, el MCD forma part de la Xarxa de Museus de les Terres de Lleida i Aran (XMTLLA); en el cas de les temàtiques, forma part de la Xarxa de Museus de Ciències Naturals de Catalunya (XMCNC), essent l'únic museu de la província de Lleida amb aquesta temàtica. Aquestes xarxes suposen un benefici molt important pels petits museus. Sota un museu capçalera (el Museu de Lleida en el cas de la XMTLLA i el Museu de Ciències Naturals de Barcelona, per la XMCNC), que rep i gestiona els fons que arriben de la Generalitat de Catalunya, s'efectuen plans d'actuació plurianuals amb els objectius i necessitats de tota la xarxa. Així, aquestes xarxes donen suport en temes de conservació, documentació, serveis pedagògics, accessibilitat, seguretat, a més de proposar formacions i actuacions de comunicació conjunta. No obstant, potser el punt fort d'aquestes xarxes és que fan de punt de trobada i discussió entre els treballadors dels museus, que poden intercanviar informació i experiències i trobar respostes i solucions per problemàtiques que solen ser comunes a tots els museus.

3. DISCUSSIÓ I CONCLUSIONS

3.1 DINOSAURES DELS PIRINEUS, MODEL D'ÈXIT O DE SUPERVIVÈNCIA

Els museus locals de temàtica paleontològica, propers als jaciments de fòssils, són habituals a tot l'estat espanyol. Són equipaments que es solen trobar en àrees poc poblades, no sempre ben comunicades, però que en tots els casos solen tenir un comú denominador: l'empenta de polítics i societat civil per mantenir i exposar el patrimoni en el territori.

En el moment actual, tot i que s'ha assolit grans millores en els equipaments i hi ha un coordinació prou ferma entre els diferents centres, Dinosaures dels Pirineus es pot considerar un model que s'està

estabilitzant però que encara es troba en mode supervivència. Dos són els factors que influeixen en aquesta valoració: per una banda els recursos econòmics limitats i, per l'altra, la dependència de les decisions dels titulars en la gestió dels equipaments. Un exemple de resultat decebedor, en relació a aquesta dependència dels estaments municipals, va ser l'intent de creació de la Red Turismo y Paleontologia, que agrupava nou petits museus locals de paleontologia de tot l'estat espanyol, com un exemple de l'esforç i les ganes de sobreviure que tenen aquestes institucions. Aquest projecte va ser aprovat pel Ministerio de Turismo, amb un finançament NextGeneration de 330.000€. El projecte proposava la creació d'una xarxa que permetés fer difusió dels nou equipaments a un públic interessat per la paleontologia de dinosaures i en els fòssils en general. Per això es proposava la realització d'un pla de comunicació conjunt, la presència en fires de turisme, la creació de productes audiovisuals didàctics i divulgatius, etc.. Malauradament, el projecte va decaure per la incomprensió, en alguns casos, i per la ineficàcia, en altres, dels responsables de les secretaries de diversos ajuntament implicats. Es fa difícil saber fins a quin punt estem davant d'un problema d'incompetència, de falta d'interès o, senzillament, d'excés de feina i falta de recursos. En tot cas, aquesta ha estat una oportunitat perduda per replicar un model col·laboratiu que sobrepassa municipis, comarques, províncies i autonomies.

Pel que fa a Catalunya, el model que s'ha aplicat a Dinosauris dels Pirineus s'ha forjat molt lentament, amb alts i baixos, però sembla que, en aquests moments té una certa consistència i visió de futur. És un model que demana una forta implicació dels ens culturals de les comunitats autònomes i que, en el cas de Catalunya, es beneficia de l'existència d'un centre de recerca com l'Institut Català de Paleontologia Miquel Crusafont.

Per contra, també és un model que depèn molt de les capacitats financeres de petits municipis (d'entre 300 i 1.000 habitants), generalment amb una gran superfície i amb pocs ingressos. Per compensar aquestes limitacions es compta amb les aportacions econòmiques que porta fent el Servei de Museus del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya des de l'any 2015. Aportacions que s'han consolidat i que han anat augmentant al llarg del temps, i que es tramiten i gestionen des de l'Institut Català de Paleontologia. Una proposta molt interessant que arriba des del Departament de Cultura i que ajudaria a convertir Dinosauris dels Pirineus en model d'èxit és la de fer del Museu Crusafont de l'ICP un Museu d'Interès Nacional, com a institució que gestioni altres centres de paleontologia a Catalunya. Aquest nomenament implicaria (sempre que s'aprovin els pressupostos autonòmics) un salt qualitatiu molt important pel que fa al finançament dels centres i, de rebot, una menor dependència de les decisions dels titulars dels edificis i equipaments.

Finalment, un altre factor que juga en contra d'aquests equipaments és que solen trobar-se lluny dels grans nuclis de població, amb poques visites escolars i un públic molt específic, interessat en la cultura i el patrimoni local. L'equilibri precari en què es troben aquests equipaments demana una solució global, que permeti una millora econòmica i que aquests esdevinguin centres patrimonials actius i implicats en la recerca, conservació i divulgació dels fòssils. Si això no és així, no hi ha dubte que tornarem al model "colonialista" de concentració patrimonial, típica dels grans museus metropolitans dels segles XIX i XX.

4. AGRAÏMENTS

El present treball forma part del projecte ARQ001SOL-173-2022 finançat pel Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya i el projecte R+D+i/PID2020- 119811GB-I00) finançat per MCIN/AEI/10.13039/501100011033/. A més, compta amb el finançament addicional del Programa CERCA de la Generalitat de Catalunya.

REFERÈNCIES

- GALOBART, À. (2010). El prepirineo concebido como museo paleontológico. Actas de las XI Jornadas de Paleontología “*La Paleontología en los museos*” (J.A. Gámez Vinated ed.): 95-109.
- GALOBART, À., FIGUEROLA, P. (2021). Dinosaurios dels Pirineus, una proposta de divulgació paleontològica al territori. *TREBALLS DE LA SOCIETAT CATALANA DE BIOLOGIA*, 70: 73-75.
- PEITZ, C. (2000). Megaloolithid dinosaur eggs from the Maastrichtian of Catalunya (NE-Spain)–Parataxonomic implications and stratigraphic utility. In: Bravo, A.M. & T. Reyes. Eds. 2000. *1r Congrés Internacional sobre ous i cries de dinosaures, extended abstracts*. – Iona i Conca Della, Diputació de Lleida: 155–160.
- PÉREZ ARZAC, M. (2020). *Los últimos dinosaurios de Europa: gestión y divulgación del patrimonio paleontológico en el proyecto Dinosaurios dels Pirineus*. Treball de final del Màster Interuniversitari (UAB-UB) Història de la Ciència: Ciència, Història Societat, Curs 2019-2020. (Inèdit)